

Dino Bussati

TATAR ÇÖLÜ

Tərcüməçi:
Aslan Quliyev

Dino Buzzati

IL DESERTO DEI TARTARI

Bastiani qalasında sıxıntılı günlər keçirən, əvvəlcə heç bir gün də qalmaq istəməyən gənc leytenant Covanni Droqo burada ancaq dörd ay qala biləcəyinə qərar verir. Amma yaşadığı o dörd ayın hadisələri, hərbi qururu və Tatar çölünün vəhşi cazibəsi ayları illərə çevirir.

“...Qalanın qoruyucu məntəqələrindəki üzücü həyat, ölgün şimal çölünü nəzərdən keçirməsi, həyatda uğur qazana bilmədiyinə görə ümitsizliyə qapılması, uzun illər gözləməsi ona boş bir şey kimi gəldi...”

Görkəmli İtaliya yazıçısı Dino Bussatinin ilk romanı olan “Tatar çölü” dünya ədəbiyyatının şedevrlərindən sayılır. Roman həyatın mənasına və insanın taleyə boyun əyməsinə tamamilə başqa yöndən nəzər salır.

Dino Buzzati IL DESERTO DEI TARTARI
Dino Bussati TATAR ÇÖLÜ

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2025, 240 səh.

Janr: roman

Yaş qrupu: ümumi oxucu auditoriyası üçün

Ölçü: 130x200 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 03.07.2025

Naşir:	Şahbaz Xuduğlu
Tərcüməçi:	Aslan Quliyev
Redaktor:	Elsevər Muradov
Korrektor:	Nurlan Babazadə
Mətn dizaynı:	Günay Seyidli
Qapaq dizaynı:	Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

İstanbul Copyright Awards-ın qalibi

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pr., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212-42-37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

[www.fb.com/Qanunpublishing](https://www.facebook.com/Qanunpublishing)

www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-26-431-9

© Qanun Nəşriyyatı, 2013; 2020; 2025

© Rizzoli, 1940

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları

Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri

“Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında”

Azərbaycan Respublikasının qanununa ziddir.

I

Bir sentyabr səhəri təzəcə zabit rütbəsi almış Covan-ni Droqo şəhərdən çıxdı və Bastiani qalasına – ilk təyinat yerinə yola düşdü.

Bir gün əvvəl onu tezdən oyatmağı tapşırırmışdı, əlaqə-ranlıqdan oyandı və ilk dəfə leytenant paltarını geydi. Geyinəndən sonra ağ neftlə yanan lampanın işığında güz-güdə özünü nəzərdən keçirdi, amma gözlədiyinin əksinə olaraq heç bir sevinc hissi duymadı. Evə qulaqbatırıcı sükut çökmüşdü, yalnız qonşu otaqdan nəsə xışıltı gəlirdi: anası idi, onunla vidalaşmaq üçün yataqdan qalxırdı.

Neçə illər ərzində gözlədiyi gün gəldi, indi əsl həyat başlayırdı. Hərbi akademiya-dakı qüssəli, yeknəsəq günlər-i haqda düşündü, azad, yəqin ki, xoşbəxt adamların gə-zib dolaşdığı küçənin səslərinə qulaq verərək axşam məş-ğələlərində oturmağın necə cansıxıcı olması yadına düşdü. Qışda soyumuş yataqxanada həyəcan siqnalı ilə ayağa qal-dırılmalarını və orada dolaşan dözülməz cəza kabusunu xa-tırladı. Qalan günlər elə bezdirici, ağır keçirdi ki, ona elə gəlirdi bu günlərin sonu olmayacaq.

Nəhayət o, zabitdir və daha kitablarla əlləşmək, serjan-tın səmindən diksinqmək lazım gəlməyəcəkdi. Amma za-man keçirdi. Onun bu qədər nifrət elədiyi həyat həmişəlik

keçmişə qovuşmuşdu. Axı onlar geri qaytarılması mümkün olmayan aylardan və illərdən ibarət idi. Əlbəttə, o, indi zabit idi, onun pulu olacaqdı və ola bilsin ki, gözəl qadınlar ona diqqət yetirəcəkdilər, amma hər halda, Covanni Droqo ən yaxşı illərinin, ilk gənclik illərinin artıq qayıtmayacağını hiss eləyirdi. Bu hisslərlə Droqo güzgüdə öz sifətinə baxdı; sifətində heç olmaya cəlbədici nəşə tapmağa ümid eləyirdi, amma yalnız əzablı təbəssüm görə bildi.

Hər şey olduqca mənasız idi: axı nəyə görə anası ilə vıdalaşarkən bir zabitə yaraşan tərzdə ona qayğısız halda gülməyə bilmədi? Nəyə görə onun məsləhətlərini qulaq ardına vurdu, yalnız onun səsini içinə çəkdi, o doğma, isti səsini? Nəyə görə saatını, qamçısını, furajkasını axtarmaq üçün otaqda əsəbicəsinə və boş yerə vurnuxdu, hərçənd həmişəki yerdəydilər? Axı o, müharibəyə getməyə hazırlaşmırdı. Eynən onun kimi onlarla leytenant, onun yoldaşları da indi öz doğma ata evlərini tərk eləyirdilər, amma şən, gülər üz idilər, sanki bayram eləməyə hazırlaşmışdılar. Nəyə görə anası ilə söhbət eləyərkən ona mehriban, ruhlandırıcı sözlər demək əvəzinə, yalnız şit, mənasız sözlər deməklə kifayətləndi? Dünyaya gəlişi ilə ən xoş ümidlər doğurduğu qədim evləri ilə ilk ayrılığın acısı, həyatdakı istənilən dəyişikliyin yaratdığı adi qorxu, anası ilə ayrılığın həyəcanı onun varlığına hakim kəsilmişdi, amma hər şeydən güclü qərribə, onu rahat buraxmayan hiss, hansısa fəlakətli hadisələrin ola biləcəyinin ürəyinə dammasıydı, sanki gedər-gəlməzə yola düşürdü.

Ən yaxın dostu Françesko Veskovi onu atla bir qədər yola saldı. At nallarının səsləri boş küçələrə yayılırdı. Dan yeri sökülürdü, şəhər hələ yatırdı, amma hardasa yüksək mərtəbələrə pəncərələr açılır və pəncərələrdən doğan səhərin

valehedici mənzərəsini bircə anlığa etinasız baxışlarla seyr etmək üçün yorğun sifətlər boylanırdı.

Dostlar susurdular. Droqo bu Bastiani qalasının necə bir qala olduğunu təsəvvür etməyə çalışır, amma bir şeyə nail ola bilmirdi. O hətta qalanın harda yerləşdiyini, qalayadək nə qədər yol olduğunu belə dəqiq bilmirdi. Bəziləri deyirdilər atla bir günə getmək olar, bəziləri daha tez getməyin mümkün olduğunu düşünürdülər, amma hər şeyə görə belə nəticə çıxarmaq olardı ki, onun soruşduqlarının heç biri orda olmamışdı.

Şəhər darvazasının yaxınlığında Veskovi boş şeylər haqda qızğıncasına danışmağa başladı, sanki Droqo gəzməyə gedirdi, sonra birdən sözarası dedi:

– Bax, o yaşıl dağı görürsən? Hə-hə, həmin o dağ. Görürsən, lap o zirvədə tikiləni? Bax elə o da Qalanın bir hissəsi, ön mövqedəki istehkamıdır. İki il bundan əvvəl həmin yerlərdə dayımla ov elədiyimi xatırlayıram.

Onlar artıq şəhəri tərk eləmişdilər. Yol boyunca qarğıdalı tarlaları, çəmənliklər, payız yarpaqlarının qızartdığı meşəliklər uzanırdı. Günəş şəfəqlərinə qər qalmış ağ yolla yanaşı gedirdilər. Onlar uşaqlıqdan dostluq eləyirdilər: uzun illər qonşu olmuşdular, özləri kimi uşaqların dəstəsində birlikdə oynayırdılar və təsadüfi günlərdə görüşməzdilər. Sonra Veskovilər ailəsi varlandı, Droqo zabıt olmağı qərara aldı və dostlar beləcə bir-birlərindən ayrı düşdülər. Veskovinin keçirdiyi qayğısız təmtəraqlı həyat Droqoya yad idi: irəlində onu naməlum və mühüm işlər gözləyirdi. Covanniyə elə gəlirdi ki, hətta onların atları da müxtəlif cür addımlayır, onun atı addımını ləng və ağır, nəşə... həyəcanlı, gərgin atırdı; görünür, hətta heyvan da indi hər şeyin başqa cür olacağını hiss eləmişdi.

Yol yoxuşa dirənirdi. Yoxuşun ən hündür nöqtəsində Droqo geri boylandı və günəşdən gözlərini qıyaraq şəhərə baxdı: evlərin damları üzərindən səhər tüstüləri qalxırdı. Uzaqdan belə o, öz doğma evlərini gördü, öz otağının pəncərəsini ayırd eləyə bildi. Yəqin orda indi bütün pəncərələr açıqdı, qadınlar otaqları qaydaya salırdılar. Onun yatacaqlarını yığışdıracaq, paltar şkaflına qoyacaqdılar, sonra pəncərələri bağlayıb rəzələrini çəkəcəkdilər. Uzun aylar otağa heç kim baxmayacaqdı, hər yerdə mövcud olan toz əşyaların üzərini örtəcəkdı – yalnız günəşli günlərdə ora ensiz günəş zolaqları düşəcəkdı. Onun uşaqlığının balaca dünyası qaranlığa qər q olacaqdı. Anası onun gəlişinə qədər hər şeyin necə varsa, elə də qalmasına çalışacaqdı ki, o, uzun ayrılıqdan sonra yenidən özünü uşaq kimi hiss eləyə bilsin. Hə, əlbəttə, anası keçmişdə qalmış xoşbəxtliyin toxunulmazlığını həmişəliyə qorumaq və zamanı dayandırmaq istəyir. Ona elə gəlir oğlu qayıdanda hər şeyin əvvəllər olduğu kimi olması üçün qapı və pəncərələri açmaq kifayət eləyər.

Nəhayət Veskovi ilə hərarətlə vidalaşdı və dağlara doğru uzanan yoluna tək davam elədi. Qalaya aparan vadiyə enəndə artıq günəş ən yüksək nöqtədə idi. Sağda, dağın zirvəsində Veskovinin göstərdiyi istehkam görünürdü. Hər şeydən belə məlum olurdu ki, yolundan az qalıb.

Droqo mənzil başına çatmaq üçün səbirsizləmişdi və hətta yeməyə belə dayanmadan yorulmuş atını dəhmərləyirdi, yol getdikcə daha da yoxuşa dirənir, hər iki tərəfdəki qayaların şaquli divarları ilə sıxılırdı. Getdikcə yolçulara daha az-az rast gəlirdi. Covanni hansısa arabaçıdan Qalaya qədər daha nə qədər getməli olduğunu soruşdu:

– Qalaya qədər? – yolçu təkrar soruşdu. – Hansı qalaya qədər?

– Bastiani qalasına qədər, – Droqo cavab verdi.

– Yaxınlıqda heç bir qala yoxdur, – arabaçı cavab verdi.

– Heç vaxt onun haqqında eşitməmişəm.

Görünür o, buraları yaxşı tanımırdı. Droqo yenidən yoluna davam elədi. Axşamın yaxınlaşması ilə qəlbində narahatçılıq baş qaldırmışdı. Vadinin hər iki tərəfindəki hündür qayalıqlara baxır, hələ də qalanı görəcəyinə ümid eləyirdi. Xəyalında qədim qalanı hündür divarlarla əhatə olunmuş halda təsəvvür eləyirdi. Amma vaxt keçdikcə daha çox əmin olmağa başlayırdı ki, Françesko ona düzgün istiqamət verməyib; onun, haqqında danışdığı istehkam çox ehtimal ki, arxada qalmışdı. Hava isə artıq qaralmağa başlayırdı.

Bu Covanni Droqoya və onun atına baxın – getdikcə daha yüksələn, daha əlçatmaz olan dağların fonunda necə də cırtan kimi görünürlər... O yuxarıya qalxmağa davam eləyir, nə qədər tamam qaranlıq düşməmişdi, özünü qalaya çatdırmaq istəyirdi, lakin dağ dərəsinin dərinliklərindən selin hayqırtı ilə axdığı yerdən kölgələr yuxarı qalxır, onu qabaqlayaraq ondan daha cəld hərəkət eləyirdilər. Hansısa anda, dərənin o biri sahilindəki kölgələr Droqo ilə bir bərabərdə olurdu, belə təəssürat yaranırdı ki, kölgələr onun sonuncu ümidini də kəsməmək üçün öz hərəkətlərini birdən ləngidirlər, amma sonra yenə də sıldırımlarla və qaya çıxıntılarıyla yuxarı sürünür, atının üstünü örtürdülər.

Bütün dərəyə artıq yasəmənli rəngli alatoranlıq çökmüşdü, yalnız təsəvvüredilməz hündürlükdə olan otları örtülmüş təpələri hələ də günəş işıqlandırırdı. Burda birdən Droqonun qarşısında axşam səmasının təmiz fonunda olduqca köhnə və adamsız görünən nəhəng hərbi tikinti dikəldi. Co-

vaninin ürəyi çırpındı. Yəqin, bu elə həmin qaladır – o düşündü, amma nəyə görəsə bütün ətraf, divarlar və mənzərə özü belə tutqun, hətta xoşagəlməz görünürdü.

Darvazanı tapmaq üçün qalanın ətrafında dolaşmağa başladı. Artıq qaranıqlaşmasına baxmayaraq, heç yerdə nə işıq gələn pəncərə, nə də uca divarlardakı gözətçi məntəqələrində bir işartı görünürdü. Yalnız ağ buludun fonunda yarasa uçurdu. Nəhayət, Droqo səsinə çıxarmağı qərara aldı:

– Ehe...ey! Burda kimsə varmı?!

Bu zaman divarın dibindəki qatı kölgədən görkəmindən avaraya, dilənçiyə oxşayan bir adam çıxdı, ağ saqqalı vardı, əlində çanta tutmuşdu. Alaqaranlıqda onun gözlərinin ağı işıldayırdı, başqa nəşə seçmək çətin idi. Bununla belə, onu görməsinə Droqo çox sevindi.

– Cənab, siz burda kimi axtarırsız? – adam soruşdu.

– Mənə qala lazımdır. Bu, həmin qaladır?

– Burda artıq qala yoxdur, – naməlum adam mehriban-casına cavab verdi, – hər yeri bağlayıblar... on il olar ki, gediblər.

– Bəs onda qala hardadır? – Droqo hirsələnmiş halda soruşdu, sanki bu adam onun qarşısında günahkar idi.

– Hansı qala? Bəlkə onu deyirsiniz? – Naməlum adam əliylə uzaqları göstərdi. Artıq zülmətə bürünmüş bir-birinin yaxın olan iki qayanın, xaotik olaraq üst-üstə yığılaraq yüksəklərə qədər ucalmış qaya parçalarının arasında ki dar yarıqdan sonuncu günəş şəfəqləri sanki füsunkar gözəlliyini göstərərək Covanni Droqonun qarşısında çılpaq təpəni işıqlandırır və təpənin başında həndəsi dəqiqliklə çəkilmiş hansısa sarıya çalan qərribə rəngdə olan qırıq xətt görünürdü. Bu, həmin Qalanın cizgiləri idi.